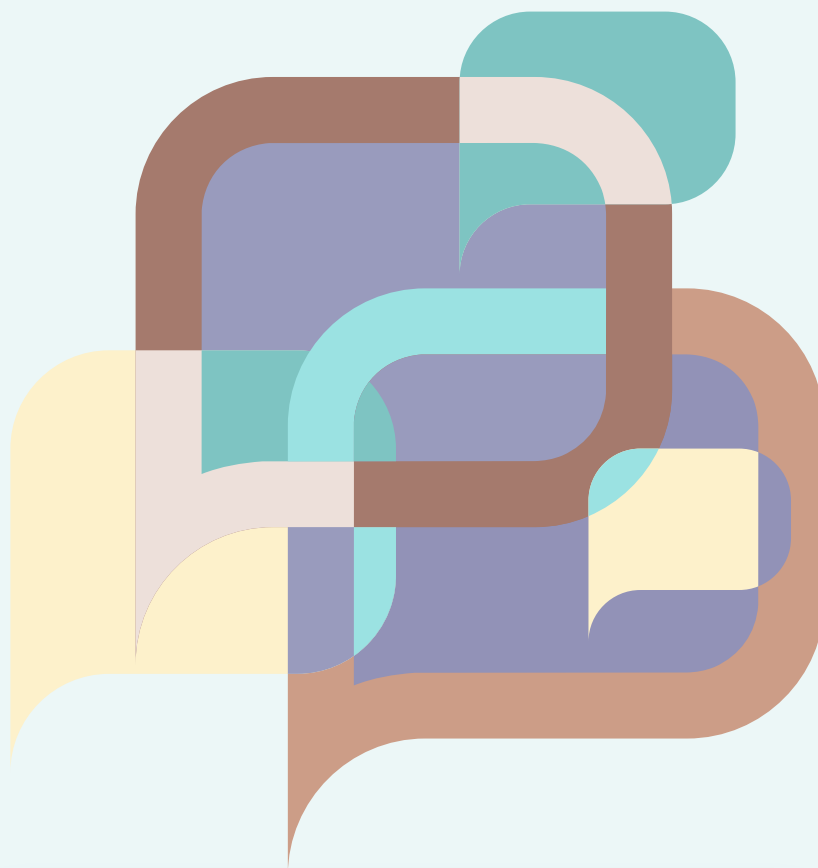

I TU,
SAPS COM PREGUNTAR-ME ?

**INTERVENCIÓ
EN INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA
EN CAS DE VIOLÈNCIA SEXUAL**

**RECOMANACIONS
PER A PROFESSIONALS**

Ús

Aquesta guia és fruit de l'evidència pràctica sobre com afecta als nens, nenes i adolescents (NNA) el recorregut de visites i entrevistes per diferents professionals a partir del moment que revelen la violència sexual soferta. Així, pretén servir com a material de suport per disposar d'una guia pràctica que destaquï les pautes d'actuació que han de dominar els equips de professionals per tal de reduir la victimització secundària.

Recorda que cada nen, nena i adolescent (NNA) té les seves necessitats, personalitat i circumstàncies particulars, a més de la vivència pròpia de la violència sexual. No traslladis les teves interpretacions personals als NNA, ni a les seves famílies.

Difusió

La difusió de qualsevol exemplar, en el suport que es presenti, està permesa per qualsevol mitjà.

T'agraïm la difusió d'aquest material, amb la qual contribueixes a donar més suport als nens, nenes i adolescents que pateixen violència sexual i que han tingut el valor i la possibilitat d'explicar-ho.

Autoria

Montserrat Bravo Correa, psicòloga forense de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal de Barcelona. Departament de Justícia.

José Ramón Juárez López, psicòleg forense de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal de Girona. Departament de Justícia.

Edició

Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil

Índex de continguts

1 Preguntes introdutòries

2 Intervenció durant la revelació

3 Professionals de la salut mental

Preguntes introductòries

Qualsevol professional¹ que atén la infància i l'adolescència pot preguntar i explorar un nen, nena o adolescent (NNA) si té la sospita o sap que ha patit violència sexual?

1.1

NO Per preguntar i explorar es requereix una formació molt especialitzada i contínua, amb amplis coneixements en la matèria, que permetin de dur a terme bones entrevistes forenses amb NNA víctima de violència sexual.

Per això, com a professional que treballes en l'atenció a NNA et demanem que, en cas que sospitis d'aquesta situació o ho descobreixis, tinguis prudència i derivis el cas als equips professionals especialitzats. Contribuiràs així a no interferir ni perjudicar el record del NNA, n'evitaràs la revictimització i reduiràs les conseqüències negatives en la seva salut mental, derivades d'una intervenció incorrecta.

¹ Professionals de la psicologia, l'educació social, el treball social, la pedagogia, la logopèdia, l'educació, els cossos de seguretat, el personal sanitari, d'educació no formal, etc.

1.2

Llavors, no hi podem contribuir gens?

Sí i molt, perquè aquesta realitat social és un tema que s'ha d'abordar des de la família, l'escola, l'àmbit sanitari, policial i a tota la societat en conjunt. Escoltar amb atenció i tenir una actitud col·laboradora contribueix a fer que els NNA tinguin més seguretat i se sentin més protegits i importants. Per això no necessites indagar en els detalls de la violència sexual viscuda, simplement escolta i dona suport. Després, decideix què has de fer amb aquesta informació i si t'has de dirigir a professionals d'aquest àmbit, aplicant els protocols establerts en el teu àmbit, si en tens.

Tot NNA sense informació i sense consell especialitzat és una víctima més accessible per als agressors. Dels missatges més valuosos que pots donar a un NNA és que els secrets sempre es poden explicar i que s'ha de sentir lliure per parlar del que vulgui: ningú no li pot demanar que no expliqui una situació.

Per què és tan important que sapiguem com ajudar els NNA?

1.3

Perquè la primera revelació d'haver patit violència sexual és sempre la més important. Normalment el NNA ho explicarà al seu entorn de confiança més proper, i fins que no ho pugui explicar a personal especialitzat, se l'haurà exposat a massa preguntes i interrogatoris que interferiran negativament.

Hem de procurar que la nostra actitud davant d'una revelació d'aquest tipus no causi en el NNA un efecte negatiu, i que això faci que es retracti de l'acusació i no ho vulgui tornar a explicar i/o se senti culpable. Sense adonar-nos-en, la manera com pretenem obtenir informació sobre què ha passat pot condicionar en un futur els NNA i, sobretot, els pot perjudicar.

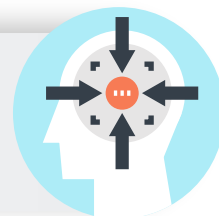

Intervenció durant la revelació

Què pot aparèixer immediatament en un NNA que acaba de revelar un cas de violència sexual?

2.1

Has de saber que en la majoria de primeres revelacions els NNA expliquen una quantitat d'informació molt inferior a la que realment han viscut. Repassem quines en són les reaccions esperables i que no t'han de fer dubtar de les al·legacions que escoltes.

Reaccions esperables en un NNA

- Quan l'agressor és un familiar o una persona de confiança, la revelació pot trigar mesos o anys a fer-se.

- Senten por i preocupació que la revelació afecti la família, especialment si l'agressor és un familiar o amiat.

- Poden mostrar empatia per l'agressor, sentir preocupació i mostrar-hi actituds protectores cap a ell.

Reaccions esperables en un NNA

- Poden mostrar preocupació perquè l'agressor pugui entrar a la presó si expliquen el que ha passat.

- És habitual i esperable que se'n retractin, en forma de negació o dir que s'ho han inventat.

- Tenen por que l'agressor els faci mal, o en faci a les seves famílies, o a persones importants.

- Els fa por que no els creguin, que els culpin o de tenir problemes.

- Tenen por que si ho expliquen la família els pugui abandonar o distanciar-se'n.

- Els preocupa que els seus familiars s'enfadin o pensin que va ser culpa o responsabilitat seva.

Reaccions esperables en un NNA

- Durant l'adolescència, és possible que ho expliquin abans a les seves amistats que a la pròpia família, o abans de demanar ajuda.

- A l'adolescència, apareix de manera més evident la vergonya i la culpa, perquè ja disposen de més educació sexual i coneixen les normes socials.

- Els adolescents poden sentir que es qüestiona la seva orientació sexual i els costa més identificar-se com a víctimes.

2.2

Què he d'evitar durant la revelació del NNA?

Som diferents professionals que intervenim en el transcurs d'una revelació de violència sexual d'un NNA i, sens dubte, tenim la millor intenció quan atenem i pretenem ajudar. No obstant això, el desconeixement pot fer que cometem errors de praxi que els perjudiquin.

Un element important per tenir en compte és que la memòria no funciona com una cinta gravada sempre intacta i disponible per aportar tota la informació. Tampoc totes les víctimes de violència sexual presenten el mateix grau d'afectació, cosa que repercuteix en l'accés i recuperació dels records emmagatzemats en la memòria.

Una memòria re-preguntada afavoreix la victimització secundària. És a dir, l'exposició a múltiples entrevistes i interrogatoris pot afectar tant la recuperació psicològica com la precisió i exactitud dels records.

A continuació, enumerem alguns dels aspectes més observats durant l'atenció als NNA que cal evitar

Preguntar-li per què es va comportar d'una manera determinada.

En situacions de violència sexual amb engany, la majoria de NNA són conscients del que passa quan l'agressor ja té massa poder. A més, cal recordar que, si no disposen de coneixements sobre educació sexual, no poden entendre la interacció que se'ls imposa. Per tant, no és adequat de demanar que reaccionin al moment inicial, o que cerquin ajuda.

En la violència sexual amb ús de la força els delictes sexuals ataquen directament la sensació de llibertat i de control de la pròpia situació, i són considerats un acte en el qual es pot sentir que la pròpia vida està en risc. Per tant, són vivències amb les quals el cervell no està en condicions d'actuar com seria esperable. D'aquesta manera, que es desenvolupin *comportaments contradictoris* durant l'agressió, amb l'únic objectiu de sobreviure a l'atac, és molt normal.

Preguntar per què ha esperat per explicar-ho.

Els processos d'acceptació i recuperació d'experiències de violència sexual són únics en cada NNA. La majoria de víctimes no ho revela quan vol, sinó quan pot. D'altra banda, no es poden desconsiderar totes les variables i pressions familiars, socials, culturals i/o personals que impedeixen de demanar ajuda en el moment dels fets.

Preguntar per què es va comportar d'una manera determinada i qüestionar-ne l'actuació.

Evita frases com: *“Per què no ho vas dir a la mare? Per què no vas cridar i vas demanar ajuda? Per què anaves amb ell si no volies?”*.

Preguntar per què no va prendre precaucions o no va estar alerta.

Evita frases com: *“Per què vas tornar a anar amb ell a aquell lloc? No portaves el mòbil?”*.

Preguntar per què ha esperat per explicar-ho.

Evita frases com: *“Com pot ser que passi això de fa tant de temps? Fa anys que fas això sense dir-ho? Hauries d’haver-m’ho dit immediatament. En deu anys no ho has explicat a ningú?”*.

Manifestar dubtes respecte a les intencions de l’agressor.

Els NNA no han d’argumentar-te les intencions que podia tenir l’agressor. El procés de revelació és intern i serveix perquè la víctima pugui verbalitzar el seu estat psicològic, no perquè elabori arguments respecte les cognicions de l’agressor.

Evita frases com: *“Potser ho has entès malament. Potser no pretenia fer això. Però a tu t’agradava i sabies què anaves a fer a casa seva, oi?”*.

Avisar que no ha de dir mentides ni exagerar.

Amb aquesta advertència estàs predisposant al NNA perquè senti que el seu missatge no és creïble per a tu. Recorda que dir mentides és una cosa que, sobretot els infants, associen a portar-se malament.

No has d'explicar quines conseqüències tindrà per a l'agressor.

Desconeixes les conseqüències finals de la revelació per a l'agressor, així que no has d'explicar què t'imagines que pot passar, perquè condicions i coartes la llibertat del NNA per explicar-se.

Evita frases com: *"Podria anar a la presó. Això que dius de ... és molt greu"*.

No traslladis pensaments negatius sobre l'agressor.

No saps quina vinculació té el NNA amb l'agressor; així doncs, no li traslladis pensaments negatius per no influir en el relat ni condicionar-lo. Els teus sentiments cap a l'agressor són legítims, però el rebuig pot desencadenar actituds de protecció en el NNA.

Evita frases com: *"El que heu fet és un delicta greu. El teu germà és un criminal i ha de pagar això que ha fet"*.

No facis promeses que no saps si pots complir.

Pots crear expectatives en el NNA que posteriorment li faran sentir fracàs o decepció.

Evita frases com: *“El ficaran a la presó. Ja no l’hauràs de veure mai més. Ja no ho hauràs d’explicar més”*.

No suposis com se sent, ni promoguis certes emocions.

Els NNA es poden explicar amb paciència i quan ho necessiten. De vegades, el moment de la revelació no és l’idoni per identificar emocions.

Evita frases com: *“Deus estar molt trist. Entenc com et sents. Sé que ha estat molt dur per a tu”*.

No li exigeixis que vagi amb compte amb la seva reacció emocional.

El procés de revelació sol ser un esforç de valentia i els NNA no s’han de capficar per com t’afecta, sinó que han de poder dir el que necessitin.

Evita frases com: *“No et posis a plorar ara. No estiguis nerviós. No n’hi havia per tant”*.

No neguis o qüestionis si ha pogut ser violència sexual.

Que un NNA arribi a la revelació és un procés complex en la majoria de les ocasions, per la qual cosa suscitar-li dubtes en aquest moment pot despertar sentiments de culpa, de vergonya i fer que se'n retracti.

No responsabilitzis el NNA de la situació.

Recorda que el procés d'engany i manipulació que implica la situació és massa complex. Quan t'explica la seva situació, no pots demanar explicacions del seu comportament.

Evita frases com: *“Per què no et vas quedar amb la teva amiga? Com és que no et vas adonar del que estava a punt de passar? Per què no vas fugir corrents? Havies begut gaire?”*.

No en minimitzis el patiment.

Cada NNA viu la violència sexual d'una manera diferent. De vegades, els casos que ens semblen més greus s'han gestionat emocionalment de manera més eficient que els menys greus. No obstant això, has de recordar que el grau de dany psicològic depèn de múltiples variables personals i contextuals que condicionen la variabilitat intersubjectes.

2.2.1.

SÍNTESI: Què és molt important NO fer?

No demanis per què ho explica ara i no ho ha dit abans.

No facis preguntes, perquè, si no saps com ho has d'abordar, podries interferir en la seva memòria introduint elements que no són veritat.

No obliguis al NNA a expressar les emocions en aquell moment; respecta el seu estat d'ànim actual.

No facis comentaris despectius sobre l'agressor, perquè no saps quin vincle hi ha pogut crear i podries afavorir un sentiment de culpa més intens.

Atès que l'angoixa, la curiositat o les ganes d'ajudar ens poden fer cometre errors greus a l'hora d'escoltar els NNA i de parlar-hi, et proposem que tinguis en compte les pautes següents.

Com he d'actuar?

2.3

- Mantingues la calma i el control de les emocions. Respira, relaxa el cos i concentra't a controlar-te.

- No facis gestos ni expressions impulsives, perquè el NNA nota el nostre estat, i això afectarà al que et vulgui explicar.

- Creu inicialment el testimoni, ja que no et correspon a tu d'emetre cap judici per decidir si ha passat o no això que et revela.

”

- Agraeix la confiança que t’ha fet per haver-ho explicat i reconeix-ne la valentia, ja que comunicar una situació tan complexa ha pogut representar un gran esforç per part seva.

Intenta de dir-li frases com: *“Gràcies per haver-m’ho explicat, has estat molt valenta. Gràcies per haver confiat en mi i explicar-m’ho. Ets un noi molt valent”*.

- Respon a les seves preguntes, si les té, de manera senzilla i curta. No li donis gaire informació de cop si no te la demana. Si no pots respondre alguna cosa perquè la desconeixes, digues-li-ho amb normalitat i fes-li saber que buscaràs la resposta.

Prova de dir-li frases com: *“Això que em preguntes ara no ho sé, però intentaré de buscar la resposta i t’ho diré”*.

- Recull la revelació de manera tan textual com puguis. T’hi pot ajudar apuntar-ne les paraules en un paper i fes-li saber que en prens nota per poder recordar bé el que explica.

”

- Respecta'n la intimitat personal i demana-li si vol una abraçada o bé si s'estima més que li deixis espai. De vegades, quan s'expliquen fets relacionats amb la violència sexual, les persones necessiten distanciar-se'n per sentir-se més còmodes i menys aclaparades físicament.

- Procura de comprendre'n el malestar i patiment, si el té. Els equips professionals en salut mental s'encarregaran d'ajudar el NNA a gestionar el seu estat psicològic.

- Confirma l'estat emocional que transmet ara, sense posar-hi paraules, però fent-li arribar que té tot el dret de sentir-se així.

Intenta de dir-li frases com: *“És normal que et sentis així. No passa res perquè ploris”*.

- Sigues conscient de les teves limitacions abans de comprometre't.

SÍNTESI: Què cal fer de manera prioritària?

2.3.1

Escoltar sense completar les frases ni omplir-ne els silencis. No acabis les frases del NNA, mira de no suggestionar-lo perquè així no l'ajudes gens.

Anomena l'agressió i les parts del cos verbalitzant-ho igual que ho ha fet el NNA, sense corregir-ne les paraules ni canviar-les. Repeteix les mateixes paraules, no les suavitzis ni les agreugis.

2.4

Llavors, és tan important que NO li faci preguntes?

Sí, és molt important que no li demanis els detalls concrets del que li va passar. La manera com preguntem pot alterar els records que tenim emmagatzemats en la memòria.

La necessitat d'esbrinar què ha passat és comprensible, però has de pensar que, per damunt de tot, cal assegurar la millor recuperació del NNA.

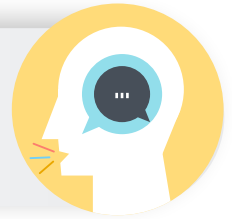
Ara bé, sí que pots acompanyar el NNA en el procés i parar atenció si necessita dir-te res. Et recomanem que no facis preguntes; en canvi, t'aconsellem que estiguis sempre disponible per si et vol dir coses de manera espontània (*escolta activa*). També li pots recordar que, si necessita expressar-se més sobre el tema, pot comptar amb tu.

Què és recomanable de fer en la revelació?

2.5

L'edat del NNA és clau pel que fa a la revelació. Depenent de la seva etapa evolutiva, la seva capacitat d'expressió, de memòria i de fortalesa respecte la suggestió és diferent.

La *suggestió* és una característica que tenim les persones a cedir a les pressions externes que, tant si és volgut com no, poden modificar els nostres records, pensaments o el que volem dir.

2.6

Ho he de denunciar?

Com deus saber, els contactes i interaccions sexuals entre una persona major d'edat i un nen, una nena o adolescent són delicte i, en cas de sospitar-ne o saber que es produeix aquesta situació, tens l'obligació de denunciar-ho.

Pots presentar la denúncia a la fiscalia, als cossos de seguretat, al jutjat de guàrdia corresponent o a un centre de salut. Així mateix, pots trucar a l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte de la teva localitat o al Servei d'Informació i Orientació Telemàtica de Víctimes de Delictes de Catalunya (telèfon gratuït: 900 121 884 o al correu **infovictimesdelicte.justicia@gencat.cat**) i demanar informació sobre com s'ha de fer.

També pot ser que t'hagis assabentat d'una situació de violència sexual entre menors d'edat, i igualment n'has d'informar pels mateixos canals esmentats.

Professionals de la salut mental

Però el testimoni del NNA és el més important?

3.1

L'aspecte més important és, sens dubte, la salut mental del NNA. No obstant això, com deus saber, la majoria de delictes sexuals contra NNA es produeixen en la intimitat de la família i els cometten persones de confiança. En menor proporció, passen en un context no tan íntim però conegut (escola, activitats extraescolars, veïnat, amistats, centre religiós, espais de lleure, etc.). Aquesta clandestinitat associada als delictes sexuals implica que, en nombroses ocasions, l'única prova sigui el testimoni del mateix NNA.

Som conscients que el sistema judicial pot ser lent, victimitzant i no estar sempre adaptat a les necessitats dels NNA. Tanmateix, és el mitjà per obtenir-ne la declaració. Per tant, et demanem que, en la mesura que puguis, intentis de garantir la mínima *contaminació* possible del seu record.

3.2

Llavors, això vol dir que no podem intervenir des de l'àmbit clínic fins que no se'ls prengui declaració?

Com que som conscients de la lentitud que implica un procediment judicial, no podem demanar que els NNA, mentrestant, no rebin atenció en salut mental. Tingues en compte, però, que un aspecte essencial per prendre'n declaració de manera correcta és que no hagi rebut anteriorment intervenció terapèutica *suggestiva*. També caldria evitar els múltiples interrogatoris previs.

Ara bé, la salut mental no s'ha d'inhibir davant el sistema judicial. Et demanaríem, això sí, que apliquis teràpies no suggestives i mètodes basats en l'evidència científica. Si no ets especialista en el tema, val més que actuïs de manera responsable i derivis el cas a recursos, serveis o entitats que disposin de personal expert.

Els òrgans judicials disposen d'equips de psicologia especialitzats a recollir les declaracions dels nens, nenes i adolescents de primera mà. Això vol dir que, mitjançant una entrevista i amb tècniques especialitzades, els NNA podran explicar tot el que vulguin i necessitin.

Les psicòlogues i psicòlegs que ens encarreguem d'atendre'ls i de ser-hi mentre declaren treballen perquè ho puguin fer en les millors condicions possibles i amb totes les garanties que estableix la llei. Ara bé, necessitem la col·laboració de les famílies i dels professionals que hi intervinguin abans perquè el dia de la presa de declaració el NNA pugui fer-la amb la mínima contaminació del relat possible. Recorda que som en un entorn judicial i que, volent ajudar al NNA, podríem perjudicar-ne la declaració.

Què et demanem que recordis?

3.3

Segueix les indicacions dels protocols establerts, mantingues la calma, no exageris ni minimitzis la situació. Si veus que la situació et sobrepassa, parla'n amb la teva o el teu superior immediat.

Les nostres preguntes i suposicions distorsionen el record del NNA

No canviïs les paraules que ha triat el NNA

No has d'introduir mai informació que no hagi estat donada prèviament pel NNA

No sotmetis a suggestió ni insinuïs la resposta

La *victimització secundària* o *revictimització* és el dany posterior a la revelació ocasionat en les víctimes com a conseqüència de les intervencions incorrectes dels i les diferents professionals que atenen les persones. En alguns casos, l'exposició a una *revictimització* continuada pot ser més perjudicial per a la recuperació que el patiment causat pel delictes mateix.

La manera més efectiva de combatre la *revictimització* és la formació especialitzada en l'atenció a víctimes de delictes violents.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència no adaptada de Creative Commons el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>. Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

